

پروژه‌های لازم‌الاجرا و مکمل بانکداری راستین برای اصلاح نظام بانکی

بیژن بیدآباد^۱

تدوین بانکداری راستین قدم بزرگی در رفع ربا و برقراری بانکداری اسلامی مبتنی بر آخرین دستاوردهای علوم و تکنولوژی است که آموزه‌های اسلامی و اخلاقی را با علوم رایج می‌آمیزد. بانکداری راستین با رعایت اصول بانکداری اسلامی علاوه بر رفع هرگونه شبهه ربا در عملیات بانکی با ایجاد سلامت و اعتماد عمومی و همچنین مکانیزم‌های طراحی شده در آن می‌تواند آثار مثبت و مهمی در رشد و رفاه اقتصادی و بازارهای پول و سرمایه در پی داشته باشد. جزئیات نظری و اجرایی این سیستم در دسترس عموم قرار دارد تا بتواند زمینه اجرای آن در ایران و سایر کشورهای علاقمند به موضوع را فراهم آورد.

بانکداری راستین اصول زیادی را بصورت پیش فرض در بطن خود دارد. این اصول بطور خلاصه شامل موارد زیر است:

۱- **اصول عملیاتی:** در بانکداری راستین با حذف ربا از عملیات بانکی، منع صوری‌سازی و بکارگیری عقود به شکل واقعی آنها، بانک واسطه و جوه میان سپرده‌گذاران و دریافت‌کنندگان منابع مالی است، و از ارائه خدمت مدیریت سرمایه کسب درآمد می‌کند و نه از تفاوت (اسپرید) نرخ‌های بهره. با تعلق نماء به اصل منفعت یا زیان هر دارایی به صاحب همان دارایی بازمی‌گردد. کلیه عملیات قانونمدار و مبتنی بر مقررات مدون، روشن و شفاف تعریف و اجرا و به صورت مکانیزه و از طریق شبکه اینترنت انجام می‌شود. بانک ضمن حفظ منافع سپرده‌گذار امین طرف‌های خود است و مجری اطمینان دارد که در صورت زیان ورشکسته نمی‌شود و پوشش‌های بیمه‌ای از ورود زیان به منابع سپرده‌گذار پیشگیری می‌کند. ارزیابی و نظارت و اجرای طرح‌ها مبتنی بر تخصص، مسئولیت و استقلال رأی ارزیاب و امین در مقام اظهار نظر است. توانایی مجری باید احراز و اعتبار مالی وی با مالیاتی که قبلاً پرداخته سنجیده می‌شود. مجری در قبال صحت اطلاعات ارائه شده در طرح‌نامه پیشنهادی خود مسؤول است.

۲- **اصول مالی:** دارایی‌های سمی نظیر مطالبات معوق در بانک ایجاد نمی‌شود و بانک در بحران‌های مالی ورشکسته نمی‌گردد. با کاهش ریسک بانک نرخ کفایت سرمایه کاهش یافته و منابع آزاد بانک افزایش می‌یابد و با توجه به امانی بودن وجوه حفظ ذخایر قانونی و احتیاطی نزد بانک مرکزی تقلیل می‌یابد. سپرده‌گذار و مجری و بانک سهم عادلانه خود را از بازدهی مشارکت دریافت می‌کنند. تنوع ابزارها و فرآیندهای بانکی نیازهای مختلف جامعه را پاسخ می‌دهد و با اتصال قیمت گواهی راستین به بازده بخش حقیقی، قیمت آن را تثبیت نموده و نه تنها حسابی نمی‌شود بلکه افراد با سلیق مختلف ریسک را جذب و موجب تعامل مثبت بازده و ریسک می‌شود. هر فرد بدون

bjan@bidabad.com

<http://www.bidabad.com>

^۱ مشاور ارشد بانکداری اسلامی، بانک ملی ایران.

نیاز به کارگزار می‌تواند در بازار گواهی راستین معامله کند. شفافیت اطلاعات موجب شفافیت و اصلاح سیستم‌های مرتبط نظیر مالیات و بیمه تأمین اجتماعی در ارتباط با مجریان می‌شود. سازوکار ارزیابی قابل اعتماد تعریف شده و زمینه نظارت قابل وثوق فراهم است. مجری موظف به افشای اطلاعات مرتبط با طرح است و با نظارت بر عملیات مجری حاکمیت شرکتی درباره شرکت مجری اعمال می‌شود که به شفافیت کلیه اطلاعات و عملیات مرتبط با طرح می‌انجامد و از اطلاعات نامتقارن و رانت‌های اطلاعاتی جلوگیری و نظارت بانک و بکارگیری بیمه ریسک‌های مختلف را به حداقل می‌رساند. ضمن تسهیل و تسریع عملیات مانع پولشویی و تقویت حساسی و کنترل داخلی موسسه مجری شده و با بازرسی آنلاین از تخلف پرسنل بانک جلوگیری و با تفکیک حسابها، حساب هر طرح و سپرده‌گذار به تفکیک ثبت و نگهداری می‌شود و اعتبار بانک و عملیات بانکی افزایش می‌یابد.

۳- اصول اقتصادی: کاستی‌های بازار سرمایه و تقابل بازارهای سرمایه و پول را تصحیح و موجب گسترش و تقویت بخش بیمه در اقتصاد می‌شود. اعتماد ناشی از نظارت بانک بر مجری و دسترسی اینترنتی به بازار گواهی راستین امکان جلب و جذب سرمایه و فضای رقابت سالم بین مجریان، سپرده‌گذاران، معامله‌گران و بانک‌ها را با رقبای فراهم می‌آورد. ابزارهای مالی جدید موجب تنوع دارایی‌های مالی و با اختصاص گواهی‌ها به طرح، کالا یا دارایی‌های معین بازار کاغذی ایجاد نمی‌شود. درگیر شدن سرمایه در طرح مانع جابجایی سریع دارایی‌ها و ایجاد بحران‌های مالی ناشی سیال بودن سرمایه شده و با حذف بازار کاغذی مانع بروز اهرم و بحران بدهی می‌شود. هر فرد که توانایی انجام فعالیت اقتصادی دارد می‌تواند منابع مالی دریافت کند یا از فرصت اشتغال ایجاد شده توسط مجریان بهره‌مند شود و علاوه بر آن بکارگیری تخصص‌های متنوع مالی باعث توسعه مشاغل مالی مرتبط می‌شود که زمینه بهبود سرمایه‌گذاری، اشتغال، تولید و رفاه جامعه را فراهم و نوسانات اقتصادی و مالی اقتصاد را محدود می‌کند.

۴- اصول اخلاقی: الزام بر ارائه اطلاعات و اسناد صحیح و واقعی موجب ترغیب صداقت و آرامش فردی و تطابق حرف و عمل و اعمال نظارت صحیح و کاهش نااطمینانی و تنش‌های روحی و روانی فردی و اجتماعی می‌شود. منع حيله، کاهش فساد مالی به دلیل نحوه طراحی سیستم‌های ارزیابی، نظارت و پایش، بستن مفرهای کژمنشی، موجب قرارداددن هر چیز در جای خود شده و از ظلم پرهیز می‌نماید. اکل باطل؛ اضرار به غیر، غرر، قمار و قرعه، غبن، غصب، اسراف و تبذیر در بانکداری راستین منع می‌شود و با اختلاس و تبانی، رشوه و ارتشاء مبارزه می‌شود. رعایت حقوق ضعیف، تحقق عدالت مالی، اکرام و احترام به حقوق افراد موجب افزایش تراضی و احسان و مانع تجاهر به فسق‌های ربا و اسراف می‌شود.

۵- اصول اجتماعی: انجام عملیات طبق مقررات مدون زمینه تنظیم روابط مالی سالم افراد جامعه و نظم فردی را فراهم می‌کند. هیچ تبعیض، تفاوت یا اولویتی بین طرف‌های مشابه که خصوصیات یکسان دارند پذیرفته نیست. به افراد می‌آموزد تا فعالیت‌های مالی خود را برنامه‌ریزی، پیش‌بینی و مدون کنند.

۶- اصول حقوقی: احترام به مالکیت و حقوق افراد در بانکداری راستین پررنگ بوده و با معین بودن وجوه مختلف وظایف اطراف قراردادها زمینه طرح دعوای قضایی تقلیل می‌یابد و شیوه حل و فصل اختلافات را از طریق حکمیت سهل می‌کند. از طرفی با استفاده از پایگاه‌های داده قابل استعلام زمینه بسیاری از سواستفاده‌ها محدود می‌شود. شیوه جدید اجرای مفاد اسناد لازم‌الاجرای بانک وصول مطالبات را تسریع می‌کند.

۷- اصول بین‌المللی: امکان دسترسی اینترنتی در همه ساعات شبانه‌روز و تمامی ایام هفته از همه نقاط جهان به

خدمات بانک وجود دارد و نتیجتاً با جلب سرمایه بیگانگان زمینه اشتراک منافع بین‌المللی و ثبات سیاسی فراهم می‌شود. محسنات سیستم، آن را به الگویی عملیاتی و بدیع در سطح بین‌المللی تبدیل خواهد کرد و با توسعه بازار گواهی راستین در سطح بین‌المللی، لنگر قیمتی باثباتی برای دارایی‌ها ایجاد می‌شود.

۸- **اصول سازمانی:** تناسب سازمان با نیازها و با شایستگی انتصاب و ارتقاء و بطور کلی شایسته‌سالاری اعم از شایسته‌گزینی، ارتباطات سازمانی و مسئولیت و وظایف افراد و نظام تنبیه و پاداش موثر تعریف شده‌اند. تحول سازمان و ثبات سازمانی همراه با استانداردسازی و مستندسازی همراه است. پاسخگویی کلیه اشخاص در قبال اختیاری که به آنها داده شده است مانع از بروز اثرات مضر سازمان‌های غیررسمی و فشار سیاسی می‌شود.

علاوه بر مقالات و گزارشات تفصیلی متعدد که در زمینه بانکداری راستین تهیه و تدوین شده است^۲ پیشنویس لوایح و آیین‌نامه‌های تدوین شده ذیل زمینه‌های اجرائی و عملیاتی آن را فراهم می‌آورند:

۱. پیشنویس لایحه بانکداری راستین
۲. پیشنویس آیین‌نامه اجرائی بانکداری راستین
۳. پیشنویس آیین‌نامه اجرائی شفافیت مالی، حکمرانی و افشای اطلاعات بانک در بانکداری راستین
۴. پیشنویس آیین‌نامه اجرای مفاد اسناد لازم‌الاجرای بانکها و طرز رسیدگی به شکایت از عملیات اجرائی در بانکداری راستین

در جهت تکمیل این دست‌آورد مهم ذیلاً به عناوین پروژه‌های تکمیلی بانکداری راستین می‌پردازیم که هر کدام به نوبه خود معضلی از معضلات فعلی بانکداری را در راستای اهداف متعالی بانکداری راستین رفع خواهند کرد. نحوه نگرش در هر کدام از پروژه‌های تحقیقاتی ذیل عملاً باید در چارچوب‌های مشخص و تعریف شده در مستندات فوق باشد. اسناد فوق کلیه نکات و ظرافت‌های علمی و اجرائی بانکداری راستین را در لابلای مواد قانونی تدوین شده به همراه دارد و با دقت و تعمق در آنها می‌توان به ظرافت‌های علمی و عملیاتی آن پی برد.

الف: پروژه‌های زیر تحت نظر وزارت امور اقتصادی و دارایی باید انجام شود:

۱. تعریف محصولات بیمه‌ای جدید با مشخصات عملیاتی و اکچوئری آنها نظیر: بیمه گواهی، بیمه قیمت بازار گواهی، بیمه حاشیه زیان، بیمه حاشیه سود، بیمه زیان محدود ساخت، بیمه زیان محدود معامله.
۲. عملیاتی نمودن شماره سریال منحصر بفرد و اختصاصی اسناد تجاری اعم از چک، سفته و برات.
۳. عملیاتی نمودن بودجه‌ریزی عملیاتی و سیستم حسابداری ABC^۳، ثبت سیستم پاداش در بانکها
۴. عملیاتی نمودن سیستم کشف پولشویی (MLD)^۴ در بانکداری راستین

ب: پروژه‌های زیر تحت نظر بانک مرکزی باید انجام شود:

۵. رویه عملیاتی تخصیص شناسه بانکی منحصر بفرد نزد سیستم بانکی به هریک از مشتریان بانک‌ها.

^۲ کلیه متون بانکداری راستین در سایت <http://www.bidabad.com> قابل دسترس است.

^۳ Activity Based Costing

^۴ Money Laundering Detection System

۶. بسترهای قانونی و الکترونیکی لازم برای اجرایی شدن برای تحقق پروتکل برداشت بین بانکی زیر نظر بانک مرکزی تا بانکها بتوانند مطالبات خود بابت قراردادهای لازم الاجرا یا اسناد تجاری و مطالبات مشتریان بابت اسناد تجاری را پس از تهی سازی حساب محال علیه نزد خود از سایر حسابهای وی نزد بانکهای دیگر بصورت آنلاین برداشت کنند.
۷. ایجاد سامانه یکپارچه تسویه اوراق بدون کاغذ غیررئوی (NSSSS)^۵ با پورتال ثبت اطلاعات طرحها و مجریان بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین. این سامانه باید نظارت و مدیریت بر تمامی بازارهای گواهی راستین (RCM)^۶ در بانکها را برعهده گیرد.
۸. تدوین آیین نامه اجرایی نحوه فعالیت اشخاص خیر غیر خصوصی در بانکداری راستین با بهره گیری از نظرات مشورتی سازمان بهزیستی و سازمان اوقاف و امور خیریه.
۹. تدوین آیین نامه اجرایی کاهش هزینه های عملیاتی و تسهیل ارائه خدمات بانکی .
۱۰. طراحی نهاد واسط برای پرداخت های الکترونیک بین پرداخت کننده و دریافت کننده، بدون در اختیار گذاشتن مشخصات هویتی، شماره کارت یا حساب و سایر شناسه ها مانند PAYPAL در پرداخت های خرد^۷.

ج: پروژه های زیر توسط بانکها و با استانداردهای اعلامی بانک مرکزی باید انجام شود:

۱۱. ایجاد سامانه مبتنی بر وب بازرسی و پایش عملیات بانک جهت بازرسی آنلاین عملیات واحدهای مختلف بانک و ایجاد روتین های خودکار جلوگیری از تقلب.
۱۲. ایجاد سامانه مدیریت پروژه یکپارچه با قابلیت مدیریت زمان، مدیریت هزینه، مدیریت ریسک و سایر با در بر گرفتن استانداردهای تعرفه و هزینه یابی پروژه ها بصورت تعاملی از طریق Share Point Solution

د: پروژه های زیر در بانک ملی در حال تکمیل است:

۱۳. آیین نامه اجرایی شفافیت مالی، حکمرانی و افشای اطلاعات بانک در بانکداری راستین
۱۴. آیین نامه اجرای مفاد اسناد لازم الاجرای بانکها و طرز رسیدگی به شکایت از عملیات اجرائی در بانکداری راستین
۱۵. ایجاد سامانه صدور و معاملات گواهی های راستین و اوراق بهادار بدون ربا در بانک
۱۶. آیین نامه اجرایی اوراق مبادله راستین
۱۷. آیین نامه اجرایی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین و زیرسیستم های مالی آن
۱۸. لایحه اجرایی بانکداری راستین
۱۹. آیین نامه اجرایی بانکداری راستین

⁵ Non-usury Scripless Security Settlement System

⁶ Rastin Certificate Market

⁷ Retail Payment.

ه: پروژه‌های زیر توسط اداره ثبت اسناد و املاک کشور باید انجام شود:

۲۰. ایجاد سامانه ثبت وثیقه (CRS)^۸ برای ثبت و استعمال آنلاین وضعیت وثایق منقول و غیرمنقول بصورت یکپارچه و مبتنی بر وب

۲۱. تأسیس وبسایت تخصصی مزایده اموال بصورت یکپارچه و با قابلیت پایگاه‌های داده رابطه‌ای^۹ و امکانات انجام مزایده

و: پروژه‌های زیر توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت و با همکاری وزارت راه و شهرسازی، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت نیرو، سازمان حفاظت از محیط زیست، سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی، سازمان بهینه‌سازی انرژی و شهرداری باید انجام شود:

۲۲. تدوین آیین‌نامه اجرایی اصلاح الگوی تخصیص و مصرف منابع بانکی در جهت منع اسراف و تبذیر و جلوگیری از اتلاف منابع و افزایش بهره‌وری در تولید و سرمایه‌گذاری در بخش‌ها و فعالیت‌های مختلف.

ز: پروژه‌های زیر باید توسط وزارت علوم تحقیقات و فناوری انجام شود:

۲۳. تدوین سرفصل‌های آموزشی و پژوهشی برای تأسیس رشته بانکداری راستین و بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین و خدمات مالی مرتبط با آن نظیر بازاریابی، ارزیابی، نظارت، کارگزاری و مشاوره مالی برای دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی.

ح: پروژه‌های زیر باید توسط وزارت جهاد کشاورزی انجام شود:

۲۴. تدوین آیین‌نامه اجرایی احیای اراضی موات مصرح در لایحه بانکداری راستین تا بانک‌ها بتوانند طرح‌هایی که به منظور احیای اراضی موات ارائه می‌گردد را با رعایت قوانین مربوطه تأمین مالی کنند.

و: پروژه‌های زیر باید توسط وزارت رفاه و تأمین اجتماعی انجام شود:

۲۵. تدوین آیین‌نامه اجرایی معافیت از پرداخت حق بیمه تأمین اجتماعی برای افراد و کارگاه‌هایی که بخشی از حق بیمه خود یا کارکن خود را به صندوق‌های مستمری موضوع تأمین شخصی راستین واریز کنند.

۲۶. آیین‌نامه اجرائی حدود و نحوه نظارت صندوق بازنشستگی اعم از اینکه دولتی یا خصوصی باشد.

ز: پروژه‌های زیر باید توسط کارشناسان و محققین بانکی انجام شود

۲۷. تدوین اصول عملیاتی بانکداری اسلامی

۲۸. تدوین اصول مالی بانکداری اسلامی

۲۹. تدوین اصول نظم و قانونمداری در بانکداری اسلامی

۳۰. تدوین اصول اقتصادی بانکداری اسلامی

۳۱. تدوین اصول اخلاقی بانکداری اسلامی

^۸ Collateral Registration System

^۹ Relational Database Management System.

۳۲. تدوین اصول اجتماعی بانکداری اسلامی
۳۳. تدوین اصول حقوقی بانکداری اسلامی
۳۴. تدوین اصول مدیریت و سازمان در بانکداری اسلامی
۳۵. تدوین اصول بین‌المللی بانکداری اسلامی
۳۶. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی بانکداری مرکزی در ایران وفق اصول بانکداری اسلامی
۳۷. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی تأمین مالی تجاری در ایران وفق اصول بانکداری اسلامی
۳۸. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی تأمین مالی تخصصی در ایران وفق اصول بانکداری اسلامی
۳۹. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی تأمین مالی توسعه‌ای در ایران وفق اصول بانکداری اسلامی
۴۰. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی بانکداری سرمایه‌گذاری در ایران وفق اصول بانکداری اسلامی
۴۱. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی تأمین مالی خطرپذیر در ایران وفق اصول بانکداری اسلامی
۴۲. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی تأمین مالی خرد و تعاونیهای اعتبار در ایران وفق اصول بانکداری اسلامی
۴۳. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی واسطه‌گری قرض الحسنه‌ای
۴۴. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی بیمه‌گری تأمیننی وفق مفاد ۳۱-۲۶ قانون برنامه پنجم
۴۵. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی بیمه‌گری تکافل اجتماعی
۴۶. تطبیق و اقتباس استانداردهای بین‌المللی برای نظام بانکداری کشور
۴۷. آیین‌نامه اجرایی اخلاق حرفه‌ای در بانکداری کشور
۴۸. بازاریابی و تعامل بازارهای سرمایه (بورس) و پول (بانک‌ها)
۴۹. روش‌ها، ابزار و مکانیزم‌های جدید در ضمانت‌گری
۵۰. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی خدمات مالی حاشیه‌ای
۵۱. اصلاح، طراحی و تدوین بسترهای قانونی و عملیاتی در جهت ساماندهی و تدوین وظایف، مأموریت‌ها و عملیات خزانه‌داری و بودجه‌های دولتی و شبه دولتی

خلاصه

۱. پروژه‌های لازم الاجرا تحت نظر وزارت امور اقتصادی و دارایی: ۴ پروژه
۲. پروژه‌های لازم الاجرا تحت نظر بانک مرکزی: ۶ پروژه
۳. پروژه‌های لازم الاجرا توسط بانک‌ها و با استانداردهای اعلامی بانک مرکزی: ۲ پروژه
۴. پروژه‌های در حال انجام در بانک ملی: ۷ پروژه

۵. پروژه‌های لازم الاجرا توسط اداره ثبت اسناد و املاک کشور: ۲ پروژه
۶. پروژه‌های لازم الاجرا توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت و با همکاری وزارت راه و شهرسازی، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت نیرو، سازمان حفاظت از محیط زیست، سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی، سازمان بهینه‌سازی انرژی و شهرداری: ۱ پروژه
۷. پروژه‌های لازم الاجرا توسط وزارت علوم تحقیقات و فناوری: ۱ پروژه
۸. پروژه‌های لازم الاجرا توسط وزارت جهاد کشاورزی: ۱ پروژه
۹. پروژه‌های لازم الاجرا توسط وزارت رفاه و تأمین اجتماعی: ۲ پروژه
۱۰. پروژه‌های لازم الاجرا توسط کارشناسان و محققین بانکی: ۲۵ پروژه